

## 975

## UCHWAŁA PAŃSTWOWEJ KOMISJI WYBORCZEJ

z dnia 4 października 2010 r.

**w sprawie wytycznych dla obwodowych komisji wyborczych, dotyczących zadań i trybu pracy w przygotowaniu i przeprowadzeniu głosowania w wyborach do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw, Rady m.st. Warszawy i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz w wyborach wójtów, burmistrzów i prezydentów miast, zarządzonych na dzień 21 listopada 2010 r.**

Na podstawie art. 11 ust. 2 ustawy z dnia 16 lipca 1998 r. — Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw (Dz. U. z 2010 r. Nr 176, poz. 1190), w związku z art. 7 ust. 2 ustawy z dnia 15 marca 2002 r. o ustroju miasta stołecznego Warszawy (Dz. U. Nr 41, poz. 361, z późn. zm.<sup>1)</sup>) oraz art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 20 czerwca 2002 r. o bezpośrednim wyborze wójta, burmistrza i prezydenta miasta (Dz. U. z 2010 r. Nr 176, poz. 1191) Państwowa Komisja Wyborcza uchwala, co następuje:

<sup>1)</sup> Zmiany wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2002 r. Nr 127, poz. 1087, z 2006 r. Nr 249, poz. 1826 i 1828 oraz z 2009 r. Nr 95, poz. 787.

§ 1. Ustala się wytyczne dla obwodowych komisji wyborczych, dotyczące zadań i trybu pracy w przygotowaniu i przeprowadzeniu głosowania w wyborach do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw, Rady m.st. Warszawy i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz w wyborach wójtów, burmistrzów i prezydentów miast, zarządzonych na dzień 21 listopada 2010 r., stanowiące załącznik do uchwały.

§ 2. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu.

Przewodniczący Państwowej Komisji Wyborczej:  
*S.J. Jaworski*

Załącznik do uchwały Państwowej Komisji Wyborczej  
z dnia 4 października 2010 r. (poz. 975)

**WYTYCZNE DLA OBWODOWYCH KOMISJI WYBORCZYCH, DOTYCZĄCE ZADAŃ I TRYBU PRACY W PRZYGOTOWANIU I PRZEPROWADZENIU GŁOSOWANIA W WYBORACH DO RAD GMIN, RAD POWIATÓW, SEJMIKÓW WOJEWÓDZTW, RADY M.ST. WARSZAWY I RAD DZIELNIC M.ST. WARSZAWY ORAZ W WYBORACH WÓJTÓW, BURMISTRZÓW I PREZYDENTÓW MIAST, ZARZĄDZONYCH NA DZIEŃ 21 LISTOPADA 2010 R.**

Ilekcioć w niniejszych wytycznych mowa jest o:

- 1) Ordynacji wyborczej — naleŹy przez to rozumieć ustawę z dnia 16 lipca 1998 r. — Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw (Dz. U. z 2010 r. Nr 176, poz. 1190);
- 2) ustawie o wyborze wójta — naleŹy przez to rozumieć ustawę z dnia 20 czerwca 2002 r. o bezpośrednim wyborze wójta, burmistrza i prezydenta miasta (Dz. U. z 2010 r. Nr 176, poz. 1191);
- 3) radzie — naleŹy przez to rozumieć równieŹ sejmik województwa;
- 4) wójcie — naleŹy przez to rozumieć odpowiednio wójta, burmistrza lub prezydenta miasta.

#### **Członkowie komisji**

1. Członkowie komisji otrzymują od przewodniczącego komisji dokumenty potwierdzające członkostwo i funkcje pełnione w komisji. Dokument potwierdzający pełnienie funkcji przewodniczącego komisji wystawia zastępca przewodniczącego.

W dniu wyborów członkowie komisji są obowiązani nosić identyfikatory z imieniem i nazwiskiem oraz funkcją pełnioną w komisji; nie mogą swoim zachowaniem, jak również przez używanie elementów ubioru (np. krawat, opaska, znaczek itp.) akcentować swojej przynależności partyjnej bądź sympatii politycznych.

Członkowie komisji nie mogą udzielać wyborcom pomocy w głosowaniu.

2. Pracami komisji kieruje przewodniczący komisji. W razie nieobecności przewodniczącego jego obowiązki pełni zastępca przewodniczącego komisji.

Podczas głosowania przewodniczący komisji odpowiada za utrzymanie porządku i spokoju, czuwa nad przestrzeganiem tajności głosowania, przestrzeganiem zakazu prowadzenia w jakiegokolwiek formie kampanii wyborczej i przestrzeganiem właściwego toku czynności podczas głosowania. Ma prawo zażądać opuszczenia lokalu przez osoby zakłócające porządek i spokój oraz prowadzące agitację wyborczą (art. 50 ust. 1 Ordynacji wyborczej), a w razie potrzeby zwrócić się do komendanta właściwej jednostki policji o zapewnienie koniecznej pomocy (art. 50 ust. 2 Ordynacji wyborczej). **Przypadki zakłócenia głosowania odnotowuje się w punkcie 17 każdego protokołu głosowania w obwodzie w wyborach do rad oraz w punkcie 15 protokołu głosowania w obwodzie w wyborach wójta.**

#### **Mężowie zaufania**

3. Mężowie zaufania wyznaczeni przez pełnomocników wyborczych komitetów wyborczych (lub upoważnione przez nich osoby), które zarejestrowały listę kandydatów w danym okręgu lub zarejestrowały kandydata na wójta w danej gminie, mogą być obecni

w dniu wyborów w lokalu wyborczym podczas wszystkich czynności wykonywanych przez komisję. **Do każdej komisji pełnomocnik komitetu wyborczego może zgłosić po jednym mężu zaufania** (art. 111 ust. 2 Ordynacji wyborczej). Mężowie zaufania przedstawią komisji zaświadczenie podpisane przez pełnomocnika wyborczego lub upoważnioną przez niego osobę, sporządzone według wzoru ustalonego przez Państwową Komisję Wyborczą uchwałą z dnia 18 września 2006 r. w sprawie ustalenia wzoru zaświadczenia dla męża zaufania i zastępcy pełnomocnika komitetu wyborczego, stosowanego w wyborach do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw (M. P. Nr 66, poz. 677). Jeżeli zaświadczenie wystawiła osoba upoważniona przez pełnomocnika, mąż zaufania okazuje komisji kserokopię tego upoważnienia. Zaświadczenia mogą różnić się między sobą wyglądem i układem graficznym, ale ich treść musi odpowiadać wzorowi ustalonemu przez Państwową Komisję Wyborczą. Komisja sprawdza zgodność treści przedłożonego zaświadczenia z ustalonym wzorem oraz tożsamość osoby okazującej zaświadczenie.

4. Funkcji męża zaufania w danym obwodzie głosowania nie może pełnić osoba kandydująca na radnego w okręgu wyborczym właściwym dla tego obwodu, a także kandydat na wójta (art. 111 ust. 2a Ordynacji wyborczej i art. 2 ust. 2 ustawy o wyborze wójta).

5. Podczas obecności w lokalu wyborczym mężowie zaufania powinni nosić identyfikatory z imieniem, nazwiskiem, funkcją oraz nazwą komitetu wyborczego, który reprezentują. Identyfikatory nie mogą zawierać elementów kampanii wyborczej; do mężów zaufania mają również zastosowanie przepisy o zakazie prowadzenia agitacji wyborczej w lokalu wyborczym (art. 48 ust. 1 Ordynacji wyborczej; zob. też pkt 1 wytycznych).

Mężowie zaufania mają prawo obserwować wszystkie czynności komisji, zgłaszać przewodniczącemu komisji na bieżąco uwagi i zastrzeżenia oraz wносить uwagi do protokołu głosowania w obwodzie.

Mężowie zaufania nie mogą wykonywać żadnych czynności członka komisji, pomagać wyborcom w głosowaniu ani udzielać im wyjaśnień. Wykonywanie uprawnień mężów zaufania nie może także utrudniać pracy komisji, zakłócać powagi głosowania ani naruszać jego tajności. **Przewodniczący komisji może wydawać polecenia o charakterze porządkowym, w przypadku gdy działania mężów zaufania wykraczają poza ich uprawnienia. Fakt ten należy odnotować w punkcie 14 każdego protokołu głosowania w obwodzie w wyborach do rad oraz w punkcie 12 protokołu głosowania w obwodzie w wyborach wójta.**

Przewodniczący komisji informuje mężów zaufania o przysługujących im prawach i wskazuje im miejsce w lokalu wyborczym, z którego będą mogli obserwować przebieg głosowania.

### Dziennikarze

6. W czasie głosowania w lokalu mogą przebywać dziennikarze posiadający legitymacje dziennikarskie.

Dziennikarze są obowiązani zgłosić swoją obecność przewodniczącemu komisji oraz stosować się do zarządzeń mających na celu zapewnienie powagi i tajności głosowania. Dziennikarze nie mogą przeprowadzać wywiadów w lokalu, w którym odbywa się głosowanie, ani przebywać w tym lokalu przed rozpoczęciem i po zakończeniu głosowania.

### Lokal wyborczy

7. W lokalu powinny znajdować się: godło państwowe, urna, pomieszczenia lub osłony zapewniające tajność głosowania umieszczone w takiej liczbie i w taki sposób, aby zapewnić sprawny jego przebieg. Miejsca za osłonami powinny być wyposażone w przybory do pisania. W miejscach tych należy także umieścić plakat informacyjny o sposobie głosowania właściwym dla przeprowadzanych wyborów i warunkach ważności głosu.

**Lokal powinien — w miarę możliwości — być tak urządzony, aby wyborca po otrzymaniu kart do głosowania bezpośrednio kierował się do miejsca za osłoną, a następnie w stronę urny.**

Komisja obowiązana jest sprawdzić, czy urna jest takiej wielkości, że pomieści wszystkie oddane karty do głosowania, oraz czy wykonana jest w taki sposób, aby przez cały czas, od jej zamknięcia i opieczutowania do jej otwarcia po zakończeniu głosowania, nie było możliwe wrzucenie do niej kart w inny sposób niż przez otwór do tego przeznaczony ani wyjęcie (wysypanie się) kart. Jeżeli wielkość urny nie zapewni pomieszczenia w niej wszystkich kart do głosowania oddanych przez wyborców, komisja występuje do wójta o zapewnienie dla potrzeb głosowania urny dodatkowej.

8. Na widocznym miejscu w lokalu wywiesza się urzędowe obwieszczenia i informacje:

- 1) o numerach i granicach okręgów wyborczych w wyborach do rady gminy, rady powiatu i sejmiku województwa (na obszarze m.st. Warszawy w wyborach do sejmiku województwa, Rady m.st. Warszawy i Rady Dzielnicy) oraz o liczbie radnych wybieranych w tych okręgach; mogą to być wyciągi z obwieszczeń dotyczące właściwych okręgów wyborczych;
- 2) o numerach i granicach obwodów głosowania oraz siedzibach obwodowych komisji wyborczych;
- 3) o zarejestrowanych listach kandydatów na radnych, numerach tych list i skrótach nazw komitetów, wraz z danymi o kandydatach do poszczególnych rad;
- 4) o skreśleniu z listy kandydatów na radnych nazwiska kandydata, które pozostało na karcie do głosowania, wraz z informacjami o warunkach ważności głosu na takiej karcie (art. 113 ust. 2 Ordynacji wyborczej);
- 5) o unieważnieniu rejestracji listy kandydatów na radnych, która pozostała na karcie do głosowania, wraz z informacjami o warunkach ważności głosu na takiej karcie (art. 113 ust. 3 Ordynacji wyborczej);

- 6) o zarejestrowanych kandydatach na wójta, wraz z danymi o kandydatach;
- 7) o skreśleniu z listy kandydatów na wójta nazwiska kandydata, które pozostało na karcie do głosowania, wraz z informacją o warunkach ważności głosu na takiej karcie;
- 8) o przeprowadzaniu głosowania tylko na jednego kandydata na wójta (art. 11 ust. 5 ustawy o wyborze wójta);
- 9) o nieprzeprowadzaniu głosowania w wyborach wójta z powodu braku kandydatów (art. 11 ust. 6 ustawy o wyborze wójta);
- 10) o sposobie głosowania i warunkach ważności głosu (art. 48 ust. 3 Ordynacji wyborczej);
- 11) o składzie komisji.

9. Komisja powinna mieć w swojej siedzibie zapewniony dostęp do telefonu oraz znać numery telefonów, pod którymi pełnione będą dyżury członków terytorialnych komisji wyborczych i komisarza wyborczego oraz dyżury w urzędzie gminy.

10. W lokalu wyborczym oraz na terenie budynku (wewnątrz i na zewnątrz), w którym mieści się ten lokal, nie mogą być umieszczone hasła, napisy lub ulotki oraz inne materiały o charakterze agitacyjnym (art. 48 ust. 1 Ordynacji wyborczej). Komisja dokonuje w tym zakresie kontroli bezpośrednio przed dniem głosowania oraz ponownie przed rozpoczęciem głosowania, a także – w razie potrzeby – w trakcie głosowania. W razie umieszczenia takich materiałów komisja usuwa je; w przypadku gdyby usunięcie ich przez komisję we własnym zakresie nie było możliwe, zwraca się ona o pomoc do wójta.

11. W terminie uzgodnionym z wójtem, nie później jednak niż w przeddzień głosowania, komisja kontroluje stan przygotowania lokalu i budynku, w którym odbędzie się głosowanie. O stwierdzonych brakach lub nieprawidłowościach komisja zawiadamia wójta, a następnie sprawdza, czy zostały one usunięte.

### Zadania komisji przed dniem wyborów

12. Nie później niż w 5. dniu po powołaniu komisja odbywa pierwsze posiedzenie, na którym dokonuje wyboru przewodniczącego komisji i jego zastępcy oraz, po zapoznaniu się z niniejszymi wytycznymi, ustala sposób wykonania swoich zadań.

Funkcji przewodniczącego i zastępcy przewodniczącego komisji nie może pełnić osoba wskazana do składu komisji przez wójta spośród pracowników samorządowych gminy lub gminnych jednostek organizacyjnych — art. 18 ust. 4a Ordynacji wyborczej.

Niezwłocznie po ukonstytuowaniu się komisja podaje do publicznej wiadomości, w sposób zwyczajowo przyjęty, informację o swoim składzie, z uwzględnieniem pełnionych funkcji. W dniu głosowania informację o składzie komisji wywiesza się w lokalu wyborczym.

13. Nie później niż 3 dni przed dniem głosowania przewodniczący zwołuje posiedzenie komisji poświęcone organizacji jej pracy w przeddzień i w dniu głosowania. W czasie tego posiedzenia komisja ustala

w szczególności godziny rozpoczęcia pracy w dniu głosowania. Informację o godzinie rozpoczęcia pracy podaje się do publicznej wiadomości, przede wszystkim przez jej wywieszenie w budynku, w którym mieści się lokal wyborczy, i w urzędzie gminy. Informacja ta jest przeznaczona dla mężów zaufania w celu umożliwienia im obecności przy wszystkich czynnościach komisji poprzedzających otwarcie lokalu. Komisja współdziała w tym zakresie z wójtem.

14. Komisja odbiera, najpóźniej w przeddzień głosowania, karty do głosowania, formularze protokołów głosowania, pieczęć, a także spis wyborców wraz z listą wyborców, którzy udzielili pełnomocnictwa do głosowania. Do wykonania tego zadania **komisja wyznacza co najmniej trzy osoby ze swego składu**, przy czym jedną z nich powinien być przewodniczący komisji lub jego zastępca. Komisja ustala także miejsce i sposób przechowywania odebranych materiałów do dnia wyborów.

Większość obwodowych komisji wyborczych otrzymuje 4 rodzaje kart do głosowania:

- 1) w wyborach do rady gminy;
- 2) w wyborach do rady powiatu;
- 3) w wyborach do sejmiku województwa;
- 4) w wyborach wójta.

Jeśli obwód głosowania obejmuje więcej niż jeden okręg wyborczy do rady gminy, to dla każdego okręgu są inne karty do głosowania.

W miastach na prawach powiatu komisje obwodowe otrzymują 3 rodzaje kart do głosowania:

- 1) w wyborach do rady miasta na prawach powiatu;
- 2) w wyborach do sejmiku województwa;
- 3) w wyborach burmistrza (prezydenta miasta).

Na obszarze m.st. Warszawy wszystkie komisje obwodowe otrzymują 4 rodzaje kart do głosowania:

- 1) w wyborach do rady dzielnicy;
- 2) w wyborach do Rady m.st. Warszawy;
- 3) w wyborach do Sejmiku Województwa Mazowieckiego;
- 4) w wyborach Prezydenta m.st. Warszawy.

15. Przy odbiorze upoważnieni członkowie komisji dokładnie sprawdzają, czy:

- 1) karty do głosowania w wyborach do poszczególnych rad oraz w wyborach wójta zostały dostarczone w odpowiedniej liczbie oraz czy w wyborach do rady gminy, rady powiatu i sejmiku województwa karty dotyczą właściwego okręgu wyborczego. Jeżeli w wyborach do rady gminy obwód obejmuje więcej niż jeden okręg wyborczy, komisja jest obowiązana sprawdzić, czy dostarczono jej karty do wszystkich okręgów wchodzących w skład takiego obwodu i czy właściwa jest liczba poszczególnych rodzajów kart;

- 2) karty do głosowania są prawidłowo wydrukowane, np. czy nie mają błędów i usterek drukarskich;
- 3) karty do głosowania są kompletne, tj. czy zawierają wszystkie listy kandydatów i kandydatów zarejestrowanych w danym okręgu oraz wszystkich kandydatów w wyborach wójta. Sprawdzenia kompletności kart komisja dokonuje na podstawie obwieszczenia właściwej terytorialnej komisji wyborczej o zarejestrowanych listach kandydatów oraz o zarejestrowanych kandydatach na wójta;
- 4) przekazano właściwą liczbę formularzy protokołu głosowania (po 4 egzemplarze):
  - a) na kandydatów na radnych, tj. protokołu głosowania na listy kandydatów na radnych wraz z wkładkami umożliwiającymi ujęcie w protokole wszystkich zarejestrowanych list w danym okręgu w wyborach do rady gminy i rady powiatu lub rady miasta na prawach powiatu, sejmiku województwa, a na obszarze m.st. Warszawy: w wyborach do Sejmiku Województwa Mazowieckiego, do Rady m.st. Warszawy i do rady dzielnicy,
  - b) protokołu głosowania w obwodzie na kandydatów na wójta;
- 5) przekazano właściwy spis wyborców wraz z listą wyborców, którzy udzielili pełnomocnictwa do głosowania. Jeżeli obwód głosowania obejmuje więcej niż jeden okręg wyborczy w wyborach do rady gminy, wówczas komisja sprawdza, czy spis wyborców w obwodzie został sporządzony w oddzielnych częściach dla każdego z okręgów. Natomiast dla obwodów odrębnych (szpitali, zakładów karnych itd.) spis obejmuje tylko wyborców wpisanych do rejestru wyborców w gminie, w której znajduje się dany zakład, gdyż czynne prawo wyborcze przysługuje tylko stałym mieszkańcom gminy. W przypadku gdy nie został sporządzony spis wyborców w części B (**obejmujący obywateli Unii Europejskiej niebędących obywatelami polskimi**), sprawdzić należy także, czy przekazano czysty formularz części B spisu wyborców (dla ewentualnego dopisania wyborcy w dniu głosowania);
- 6) przekazano właściwą pieczęć komisji (czy nazwa i siedziba (miejsce) komisji oraz numer obwodu dotyczą obwodowej komisji wyborczej);
- 7) przygotowane zostały potrzebne materiały biurowe (poduszka do stempli, przybory do pisania, papier, sznurek, nawilżacze, taśma klejąca itp.).

Odbiór dokumentów potwierdza się na piśmie, wymieniając ich rodzaj i ilość, w tym liczbę otrzymanych kart do głosowania (odrębnie dla każdego rodzaju). Protokół odbioru otrzymuje organ przekazujący, a jego kopię włącza się do dokumentacji komisji.

Spis wyborców (wraz z listą wyborców, którzy udzielili pełnomocnictwa do głosowania) przekazuje się przewodniczącemu komisji w przeddzień głosowania; gdyby zatem przekazanie pozostałych dokumentów wymienionych wyżej nastąpiło wcześniej, przekazanie spisu należy potwierdzić odrębnie.

**16. W przypadku gdy komisji zapewniono obsługę informatyczną**, przewodniczący komisji odbiera, za pośrednictwem koordynatora gminnego do spraw obsługi informatycznej, login i hasło upoważniające do złożenia żądania wydania licencji oraz, po zatwierdzeniu i podpisaniu żądania, do pobrania, z systemu komputerowego dostarczonego komisji przez Państwową Komisję Wyborczą, licencji do uwierzytelniania danych z protokołów głosowania, sporządzanych w systemie informatycznym, i ich zapisu na nośniku elektronicznym. W przypadku gdy przewodniczący komisji nie może odebrać loginu i hasła, odbiór dokonuje zastępca przewodniczącego komisji. Odbiór loginu i hasła — po okazaniu dokumentu tożsamości oraz dokumentu potwierdzającego pełnienie funkcji w komisji osobie dokonującej przekazania — potwierdza się na piśmie. Protokół odbioru otrzymuje organ dokonujący przekazania, a jego kopię włącza się do dokumentacji komisji.

Informacja o loginie i hasle zostanie przekazana na kartce zabezpieczonej, przed odczytaniem tego loginu i hasła przez osoby niepowołane. Na kartce zostaną umieszczone dane identyfikujące komisję, dla której przeznaczone są login i hasło (określenie gminy, numeru i siedziby właściwej obwodowej komisji wyborczej oraz imię i nazwisko przewodniczącego komisji obwodowej). Przewodniczący składa żądanie wydania licencji najpóźniej do godziny 13<sup>00</sup> w dniu głosowania, a najpóźniej do godziny 21<sup>00</sup> w dniu głosowania pobiera licencję.

W trakcie procedury składania żądania wydania licencji przewodniczący ustala indywidualne hasło zabezpieczające tę licencję. Przewodniczący komisji zabezpiecza otrzymaną licencję przed dostępem innych osób.

W razie zniszczenia lub utraty otrzymanego loginu i/lub hasła przed złożeniem żądania wydania licencji lub pobraniem licencji albo utraty licencji przewodniczący komisji niezwłocznie kontaktuje się z koordynatorem gminnym do spraw obsługi informatycznej w celu unieważnienia utraconego loginu i hasła lub licencji i otrzymania nowego loginu i hasła. Na podstawie nowego loginu i hasła przewodniczący komisji może złożyć żądanie wydania licencji i pobrać nową licencję.

Ze względu na konieczność zachowania poufności hasła przekazanie nowego hasła w dniu głosowania może okazać się niemożliwe; w takim przypadku utrata hasła ograniczy możliwość korzystania przez komisję ze wspomaganie informatycznego.

Przewodniczący komisji najpóźniej w przeddzień głosowania ustala z osobą odpowiedzialną za obsługę informatyczną miejsce i harmonogram jej pracy.

#### **Zadania komisji w dniu wyborów przed otwarciem lokalu**

**17. W dniu wyborów komisja zbiera się w lokalu wyborczym w możliwie pełnym składzie, z udziałem przewodniczącego komisji lub jego zastępcy, na tyle wcześniej, aby wykonać wszystkie czynności związane z przygotowaniem głosowania, lecz nie później niż o godz. 7<sup>00</sup>.**

18. Przed rozpoczęciem głosowania komisja, w możliwie pełnym składzie:

- 1) sprawdza dostarczone jej dokumenty oraz pieczęć komisji (zob. pkt 15 wytycznych);
- 2) ponownie przelicza karty do głosowania, odrębnie w wyborach do poszczególnych rad i w wyborach wójta;
- 3) ostemplowuje karty do głosowania — w miejscu na karcie do tego przeznaczonym — swoją pieczęcią; zaleca się ostemplowanie wszystkich kart do głosowania przed otwarciem lokalu, tj. przed godziną 8<sup>00</sup>; w razie niemożności wykonania tej czynności przed rozpoczęciem głosowania należy ostemplować karty bezpośrednio po godzinie 8<sup>00</sup>, w lokalu wyborczym; po ostemplowaniu wszystkich kart pieczęcią komisji należy je wraz z pieczęcią komisji odpowiednio zabezpieczyć;
- 4) rozkłada spis wyborców oraz karty do głosowania w sposób ułatwiający prowadzenie głosowania; w obwodach obejmujących kilka okręgów w wyborach do rady gminy spis i właściwe karty do głosowania rozkłada się według tych okręgów;
- 5) sprawdza, czy w lokalu wyborczym w widocznym miejscu wywieszono są właściwe urzędowe obwieszczenia i informacje, o których mowa w punkcie 8; w razie stwierdzenia nieprawidłowości w tym zakresie komisja podejmuje działania dla ich usunięcia;
- 6) sprawdza, czy w lokalu wyborczym oraz wewnątrz i na zewnątrz budynku, w którym mieści się lokal, nie znajdują się elementy służące prowadzeniu kampanii wyborczej (plakaty, ulotki, napisy); w razie umieszczenia takich materiałów komisja usuwa je; w przypadku gdyby komisja nie mogła tego uczynić sama, zwraca się o pomoc do wójta; kontrolę w tym zakresie należy przeprowadzać również w toku głosowania;
- 7) sprawdza, czy urna jest pusta, a następnie zamyka ją i opieczętowuje; **urna powinna być ustawiona w takim miejscu, by była przez cały czas głosowania widoczna dla członków komisji i mężów zaufania**; ponadto możliwe jest wyznaczenie jednego członka komisji (rotacyjnie), którego zadaniem będzie czuwanie nad urną. **Urny nie wolno wносить z lokalu wyborczego; dotyczy to również urny zasadniczej w obwodach głosowania utworzonych w szpitalach i zakładach pomocy społecznej.**

#### Zadania komisji w trakcie głosowania

19. O godzinie 8<sup>00</sup> komisja otwiera lokal. **Od chwili rozpoczęcia głosowania do czasu jego zakończenia komisja wykonuje swoje zadania w składzie zapewniającym wyborcom udział w głosowaniu bez zakłóceń przy wydawaniu kart do głosowania, ale co najmniej 3-osobowym**, w tym zawsze z udziałem przewodniczącego komisji bądź jego zastępcy (art. 43 ust. 1 Ordynacji wyborczej). **Wymóg obecności co najmniej 3 osób z komisji oznacza stałe przebywanie takiej liczby członków w pomieszczeniu, w którym znajduje się urna.**

20. Lokale wyborcze w obwodach utworzonych w szpitalach, zakładach pomocy społecznej, zakładach karnych i aresztach śledczych mogą być otwarte w innych godzinach niż przewidziane w ustawie. Ustalenie o czasie głosowania w takich obwodach dokonuje obwodowa komisja wyborcza w uzgodnieniu z gminną komisją wyborczą. O ustaleniach tych powiadamia się wcześniej wyborców przez wywieszenie informacji bądź w inny sposób zwyczajowo przyjęty i informuje wójta oraz komisarza wyborczego (art. 40 ust. 2 Ordynacji wyborczej).

21. Jeżeli w okresie po wydrukowaniu kart do głosowania, a przed dniem wyborów, terytorialna komisja wyborcza skreśli z zarejestrowanej listy nazwisko kandydata lub (oraz) unieważni rejestrację listy kandydatów, wówczas obowiązana jest niezwłocznie zawiadomić o tym fakcie wszystkie obwodowe komisje wyborcze na obszarze swojej właściwości.

W takim przypadku nie dokonuje się druku nowych kart do głosowania. Terytorialna komisja wyborcza sporządza informację o nowym, prawidłowym brzmieniu karty do głosowania oraz o warunkach ważności głosu oddanego na takiej karcie. Otrzymałą informację komisja obwodowa umieszcza w lokalu wyborczym przy właściwym obwieszczeniu oraz zwraca na nią uwagę wyborcom.

**Niedopuszczalne jest dokonywanie przez komisję jakichkolwiek skreśleń i adnotacji na kartach do głosowania.**

22. Przed wydaniem karty do głosowania komisja:

- 1) sprawdza tożsamość wyborcy na podstawie dowodu osobistego lub innego dokumentu z fotografią (art. 44 ust. 1 Ordynacji wyborczej). Dokumentem tym może być również „książeczkowy” dowód osobisty, pod warunkiem że ustalenie tożsamości wyborcy na jego podstawie nie budzi wątpliwości;
- 2) ustala, czy wyborca jest uprawniony do głosowania w tym obwodzie przez sprawdzenie, czy jego nazwisko jest ujęte w spisie wyborców; **obywatele polscy umieszczeni są w części A spisu wyborców, natomiast pozostali obywatele Unii Europejskiej w części B spisu wyborców.**

23. **W dniu głosowania komisja dopisuje, zgodnie z art. 44 ust. 2 Ordynacji wyborczej, do spisu wyborców (w części A — obywateli polskich, a w części B — pozostałych wyborców) i umożliwia głosowanie osobie pominiętej w spisie, jeżeli udokumentuje ona (np. przedstawiając dowód osobisty), iż stale zamieszkuje na terenie obwodu głosowania, a urząd gminy, na żądanie komisji, potwierdzi telefonicznie, że osoba ta jest wpisana do rejestru wyborców w gminie; członek komisji, który otrzymał potwierdzenie z urzędu gminy, sporządza notatkę, którą dołącza się do spisu wyborców.**

Komisja dopisuje wyborców do spisu wyborców (odpowiednio w części A i części B) na dodatkowym formularzu spisu, który powinien być przekazany komisji wraz ze spisem wyborców.

Ponadto komisja w dniu głosowania **dopisuje do spisu wyborców** (w części A — obywateli polskich, a w części B — pozostałych wyborców) w obwodzie właściwym dla stałego miejsca zamieszkania wyborcy osobę ujętą w spisie wyborców w szpitalu (zakładzie pomocy społecznej), jeżeli **udokumentuje ona, że opuściła szpital (zakład pomocy społecznej) przed dniem głosowania.**

Przed dopisaniem takiej osoby do spisu wyborców należy sprawdzić, czy wyborca jest skreślony ze spisu, a przy jego nazwisku znajduje się adnotacja o skreśleniu wyborcy ze spisu w związku z umieszczeniem w spisie wyborców w szpitalu („§ 5 ust. 4 rozporządzenia”).

Analogicznie obwodowe komisje wyborcze powinny dopisywać do spisu wyborców w dniu głosowania osoby, które przybędą do szpitala lub zakładu pomocy społecznej w przeddzień głosowania. Przed dopisaniem wyborcy do spisu obwodowa komisja wyborcza w szpitalu (zakładzie pomocy społecznej) powinna sprawdzić telefonicznie w urzędzie gminy właściwym dla siedziby szpitala (zakładu pomocy społecznej), czy osoba ta jest ujęta w rejestrze wyborców; członek komisji, który otrzymał potwierdzenie z urzędu gminy, sporządza notatkę, którą dołącza się do spisu wyborców.

Powyższe zasady dotyczą także wyborców ujętych w spisie wyborców w zakładach karnych i aresztach.

**Komisja nie jest uprawniona do dokonywania jakichkolwiek innych zmian w spisie wyborców.**

24. Wyborcom — **obywatelom polskim** (wyborcy ujęci w części A spisu wyborców) **wyda się po jednej karcie do głosowania w wyborach do każdej z wybieranych rad oraz w wyborach wójta.**

Wyborcom — pozostałym **obywatelom Unii Europejskiej** (wyborcy ujęci w części B spisu wyborców) **wyda się wyłącznie karty do głosowania w wyborach do rady gminy oraz w wyborach wójta.** W m.st. Warszawie ta grupa wyborców otrzymuje karty do głosowania w wyborach do Rady m.st. Warszawy, Rady Dzielnicy i Prezydenta m.st. Warszawy.

25. **Na obszarze m.st. Warszawy** w obwodach utworzonych w szpitalach, zakładach pomocy społecznej, zakładach karnych i aresztach śledczych karty do głosowania w wyborach do właściwej rady dzielnicy otrzymują **wyłącznie** wyborcy (ujęci w części A i części B spisu wyborców) stale zamieszkali na terenie dzielnicy, w której znajduje się obwód. Przed wydaniem karty do głosowania w wyborach do rady dzielnicy komisja ustala zatem, czy wyborca otrzymujący kartę zamieszkuje na terenie dzielnicy, w której znajduje się odrębny obwód. Po stwierdzeniu tego faktu obwodowa komisja wyborcza wpisuje w rubryce „uwagi” spisu wyborców wyraz „dzielnica”. Inni wyborcy ujęci w części A spisu wyborców otrzymują karty do głosowania w wyborach do Rady m.st. Warszawy, Sejmiku Województwa Mazowieckiego i Prezydenta m.st. Warszawy, a wyborcy ujęci w części B spisu wyborców — tylko w wyborach do Rady m.st. Warszawy i Prezydenta m.st. Warszawy.

26. **Komisja dopuszcza do głosowania również osoby posiadające pełnomocnictwo do głosowania w imieniu wyborcy ujętego w spisie wyborców.**

**Wyborca, który udzielił pełnomocnictwa do głosowania w jego imieniu, może w dniu głosowania doręczyć komisji oświadczenie o cofnięciu pełnomocnictwa, a także zgłaszać osobiście, jeżeli nie zgłaszał jeszcze w jego imieniu pełnomocnik.**

**Głosowanie osobiste wyborcy powoduje wygaśnięcie pełnomocnictwa do głosowania w jego imieniu.**

Komisja **nie dopuści** natomiast do głosowania wyborcy, którego pełnomocnik wziął udział w głosowaniu w jego imieniu wcześniej. Również złożenie oświadczenia o cofnięciu pełnomocnictwa jest w takiej sytuacji bezskuteczne.

Fakt cofnięcia lub wygaśnięcia pełnomocnictwa do głosowania komisja **obowiązana jest odnotować w spisie wyborców oraz** na otrzymanej wraz ze spisem **liście wyborców, którzy udzieliли pełnomocnictwa do głosowania w ich imieniu.**

Pełnomocnik przed przystąpieniem do głosowania okazuje swój dowód osobisty lub inny dokument z fotografią oraz akt pełnomocnictwa sporządzony przez wójta lub pracownika urzędu gminy działającego z upoważnienia wójta. Akt pełnomocnictwa sporządzony przed pierwszym głosowaniem (21 listopada 2010 r.) dotyczy wyborów do rad oraz zarówno pierwszego głosowania w wyborach wójta, jak i ewentualnego ponownego głosowania.

**Przed wydaniem karty do głosowania komisja sprawdza w spisie wyborców, czy wyborca, który udzielił pełnomocnictwa, jest ujęty w spisie wyborców, a także czy wyborca nie głosował wcześniej osobiście oraz czy w spisie nie odnotowano, że pełnomocnictwo wygasło z innej przyczyny lub zostało cofnięte.** Jeżeli wyborca, który udzielił pełnomocnictwa, nie jest ujęty w spisie wyborców, komisja jest obowiązana wyjaśnić telefonicznie w urzędzie gminy przyczynę nieumieszczenia wyborcy w spisie wyborców. Tryb postępowania w tej sprawie określa odpowiednio punkt 23 wytycznych.

Komisja **odmawia wydania** pełnomocnikowi karty do głosowania i **zatrzymuje akt pełnomocnictwa do głosowania** w przypadku wcześniejszego głosowania osobistego wyborcy, wygaśnięcia pełnomocnictwa z innej przyczyny lub cofnięcia pełnomocnictwa.

Po stwierdzeniu, że wyborca nie głosował osobiście, pełnomocnictwo nie wygasło z innej przyczyny i nie zostało cofnięte, komisja **odnotowuje** nazwisko i imię (imiona) pełnomocnika wyborcy w spisie wyborców w rubryce „Uwagi” odpowiadającej pozycji, pod którą umieszczono nazwisko wyborcy, wraz z oznaczeniem „pełnomocnik”, akt pełnomocnictwa do głosowania **załącza** do spisu i **wyda** pełnomocnikowi karty do głosowania. Ponadto komisja **odnotowuje fakt głosowania przez pełnomocnika na otrzymanej wraz ze spisem wyborców liście wyborców, którzy udzieliли pełnomocnictwa do głosowania w ich imieniu.**

Jeżeli wyborcą udzielającym pełnomocnictwa do głosowania jest obywatel Unii Europejskiej niebędący obywatelem polskim, komisja wydaje pełnomocnikowi **wyłącznie karty do głosowania w wyborach do rady gminy oraz w wyborach wójta**, a w m.st. Warszawie — karty do głosowania w wyborach do Rady m.st. Warszawy, właściwej rady dzielnicy i Prezydenta m.st. Warszawy.

Pełnomocnik potwierdza otrzymanie kart do głosowania **własnym czytelnym podpisem** w rubryce spisu przeznaczony na potwierdzenie otrzymania kart do głosowania przez wyborcę udzielającego pełnomocnictwa do głosowania.

**27. Komisja odmawia ponownego wydania karty niezależnie od przyczyn tego żądania (np. z powodu pomyłkowego wypełnienia karty, zniszczenia jej itp.).**

**28. Przy wydawaniu kart do głosowania komisja sprawdza, czy wydawane karty są ostemplowane jej pieczęcią.**

**Ponadto komisja baczny, by wyborca potwierdził własnoręcznym podpisem, w przeznaczony na to rubryce spisu wyborców, fakt otrzymania karty.** W przypadku odmowy złożenia podpisu wydający karty członek komisji w rubryce spisu „Uwagi” czyni adnotację „odmowa podpisu” i opatruje ją czytelnym podpisem. Podobnie należy postąpić w przypadku, gdy wyborca odmówił przyjęcia jednej z kart do głosowania. Adnotacja w rubryce „Uwagi” powinna wówczas brzmieć odpowiednio „bez gminy”, „bez powiatu”, „bez sejmiku”, „bez wójta (burmistrza, prezydenta miasta)”.

**Przy czynności potwierdzania przez wyborców otrzymania kart należy uważać, by podpisy składane były w miejscach (w linii) odpowiadających nazwiskom wyborców oraz we właściwej rubryce przeznaczony na „Potwierdzeniu odbioru karty do głosowania w dniu 21.11.2010 r.”.** Możliwe jest składanie podpisu bez odwracania spisu.

Na wniosek wyborcy komisja jest obowiązany wyjaśnić mu sposób głosowania w wyborach do poszczególnych rad i wyborach wójta oraz warunki ważności głosu, zgodnie z informacjami umieszczonymi na karcie do głosowania. Wyjaśnienie to nie może zawierać elementów agitacyjnych.

**29. W czasie głosowania komisja uważa, czy uprawnieni głosują osobiście i w taki sposób, aby nie naruszona została tajność głosowania, a także aby głosowanie nie zostało wykorzystane przez wyborców do prowadzenia agitacji wyborczej.** Niedopuszczalne jest głosowanie za członka rodziny lub za inną osobę. Zakaz ten nie dotyczy osób posiadających pełnomocnictwo do głosowania, o którym mowa w punkcie 26. Osobie niepełnosprawnej, na jej prośbę, może pomagać w głosowaniu inna osoba, w tym także niepełnoletnia; pomoc ta może mieć tylko techniczny charakter; nie może ona polegać na sugerowaniu wyborcy sposobu głosowania lub na głosowaniu w zastępstwie tego wyborcy; dopuszczalne jest, aby na życzenie osoby niepełnosprawnej w pomieszczeniu za zastaną przebywała osoba udzielająca pomocy. **Pomocy w głosowaniu nie może udzielać członek komisji ani mąż zaufania** (art. 46 Ordynacji wyborczej). Przepr-

wadzenie głosowania poza lokalem możliwe jest wyłącznie w szpitalach i zakładach pomocy społecznej przy zastosowaniu urny pomocniczej, o czym mowa w punktach 58 i 59.

**Komisja zwraca uwagę, by wyborcy nie wynosili kart do głosowania poza lokal wyborczy. W przypadku gdy komisja zauważy, że wyborca wyniósł kartę do głosowania na zewnątrz lub otrzyma informację, że w lokalu wyborczym lub poza nim oferowane jest odstąpienie karty, obowiązany jest niezwłocznie zawiadomić Policję i fakt ten opisać w punkcie 17 każdego protokołu głosowania w obwodzie w wyborach do rad oraz w punkcie 15 protokołu głosowania w obwodzie w wyborach wójta.**

**Komisja zwraca również uwagę, aby wyborcy nie wrzucali do urny innych przedmiotów niż karty do głosowania. W razie stwierdzenia takich przypadków fakt ten należy opisać w punkcie 17 każdego protokołu głosowania w obwodzie w wyborach do rad oraz w punkcie 15 protokołu głosowania w obwodzie w wyborach wójta.**

**30. Głosowania nie wolno przerywać**, chyba że w wyniku nadzwyczajnych wydarzeń zostanie ono przejściowo lub trwale uniemożliwione. Przez nadzwyczajne wydarzenie należy rozumieć **wyłącznie takie, które realnie uniemożliwiają głosowanie** (np. katastrofa budowlana dotycząca budynku, w którym znajduje się lokal wyborczy); nie są nadzwyczajnymi wydarzeniami sytuacje o charakterze techniczno-organizacyjnym (brak właściwej pieczęci, trudność w dostaniu się do budynku lub lokalu przed rozpoczęciem głosowania itp.).

**O przyczynach uzasadniających — zdaniem komisji — zarządzanie przerwy w głosowaniu, jego przedłużenie lub odroczenie komisja powiadamia niezwłocznie właściwą gminną komisję wyborczą i za jej zgodą podejmuje uchwałę w tej sprawie.** Zarządzenie o przerwie w głosowaniu, jego przedłużeniu lub odroczeniu komisja bezzwłocznie podaje do publicznej wiadomości. Uchwałę w tej sprawie przesyła się właściwym terytorialnym komisjom wyborczym oraz wójtowi i komisarzowi wyborczemu (art. 47 ust. 1 Ordynacji wyborczej).

W razie przerwania lub odroczenia głosowania komisja zakleja i opieczętowany wlot urny, a spis wyborców i niewykorzystane karty do głosowania umieszcza w odrębnych pakietach, opieczętowany je i opisuje. Następnie urnę wraz z pakietem zawierającym spis wyborców oddaje na przechowanie przewodniczącemu komisji. Niewykorzystane karty do głosowania należy policzyć. Z czynności tych należy sporządzić protokół i podać w nim liczbę niewykorzystanych kart do głosowania, odrębnie do każdej z wybieranych rad i do wyborów wójta. Pakiet z niewykorzystanymi kartami oddaje się również przewodniczącemu komisji. Pieczęć komisji oddaje się natomiast zastępcy przewodniczącego, a gdyby zastępca był nieobecny — innemu członkowi komisji.

Przed wznowieniem głosowania komisja stwierdza protokolarnie, czy pieczęcie na urnie i pakietach kart oraz spis nie zostały naruszone. Uchwałę o przerwaniu lub odroczeniu głosowania komisja załącza do protokołów głosowania w obwodzie i czyni o tym

adnotację w protokołach głosowania **(w punkcie 14 protokołu głosowania w obwodzie w wyborach do rad oraz w pkt 12 protokołu głosowania w obwodzie w wyborach wójta)**. W razie naruszenia pieczęci lub braku dokumentów komisja opisuje stwierdzony stan w protokołach głosowania, zawiadamia o tym niezwłocznie właściwą terytorialną komisję wyborczą oraz wójta i komisarza wyborczego, a następnie wykonuje czynności wskazane przez terytorialną komisję wyborczą.

31. Komisja przekazuje Państwowej Komisji Wyborczej w dniu 21 listopada 2010 r. dane o liczbie osób uprawnionych do głosowania oraz o liczbie wyborców, którym wydano karty do głosowania w trakcie głosowania. Dane te przekazuje się według stanu na godzinę 10<sup>00</sup>, 15<sup>00</sup> i 19<sup>00</sup>, w trybie i na zasadach określonych w odrębnej uchwale Państwowej Komisji Wyborczej.

32. Komisja, na żądanie wyborcy, zobowiązana jest wydać zaświadczenie potwierdzające wzięcie udziału w głosowaniu. Zaświadczenie powinno zawierać następującą (odpowiednio zmodyfikowaną) treść:

„Zaświadczenie

Obwodowa Komisja Wyborcza Nr ... w ..... zaświadcza, że Pan/Pani .....  
(imię i nazwisko wyborcy)

otrzymał/otrzymała kartę/y do głosowania w wyborach organów jednostek samorządu terytorialnego w głosowaniu w dniu .....  
(data głosowania)

.....  
(miejsowość, data)

.....”  
(podpis)

Jeżeli z wnioskiem o wydanie zaświadczenia wystąpił pełnomocnik głosujący w imieniu wyborcy ujętego w spisie, wówczas w zaświadczeniu po wyrazach „otrzymał/otrzymała” należy dodać wyrazy „jako pełnomocnik wyborcy”.

Zaświadczenie podpisuje przewodniczący komisji lub jego zastępca i opatruje pieczęcią komisji.

Zaświadczenie sporządza się pismem maszynowym w dwóch egzemplarzach — jeden przekazuje się wyborcy, a drugi załącza się do spisu. Jeżeli komisja nie ma możliwości wypełnienia zaświadczenia pismem maszynowym, może sporządzić je ręcznie. O zapewnienie formularzy zaświadczenia komisja zwraca się do wójta.

### Zadania komisji po zakończeniu głosowania

33. O godz. 22<sup>00</sup> komisja zamyka lokal; osobom przybyłym do lokalu przed tą godziną należy umożliwić oddanie głosu. Po opuszczeniu lokalu przez ostatniego wyborcę komisja zapieczętowuje wlot urny, zaklejając go paskiem papieru opatrzonym pieczęcią

komisji i podpisami jej członków. W przypadku podjęcia przez komisję uchwały o przedłużeniu głosowania lokal wyborczy jest zamykany później niż o godz. 22<sup>00</sup> — tj. o godzinie wynikającej z uchwały.

34. Po zamknięciu lokalu i po zakończeniu głosowania komisja przystępuje w możliwie pełnym składzie do wykonania kolejnych czynności. W lokalu mogą przebywać oprócz członków komisji wyłącznie mężowie zaufania. Nie mogą oni uczestniczyć w liczeniu głosów ani pomagać członkom komisji w wykonywaniu ich zadań.

W przypadku gdy komisji zapewniono obsługę informatyczną, w lokalu w miejscu wyznaczonym przez przewodniczącego może przebywać również osoba odpowiedzialna za tę obsługę.

35. Komisja przystępuje do ustalenia wyników głosowania i sporządzenia protokołów głosowania w obwodzie: w wyborach do rady gminy, do rady powiatu lub do rady miasta na prawach powiatu albo do Rady m.st. Warszawy i do rady dzielnicy m.st. Warszawy, do sejmiku województwa i na wójta, wykorzystując w tym celu dostarczone formularze protokołów. Jeżeli w obwodzie przeprowadzone było głosowanie do rady gminy w więcej niż w jednym okręgu, to dla każdego okręgu sporządza się oddzielny protokół.

Czynności opisane w punktach 36—47 dotyczą przygotowań do sporządzenia protokołów, ale należy wykonywać je na formularzach protokołów głosowania. Ze względów praktycznych we wskazanych wyżej punktach dla uproszczenia używane jest pojęcie „protokołu głosowania”, a nie „projektu protokołu głosowania” lub „formularza protokołu głosowania”.

**Czynności związane z ustaleniem wyników głosowania w obwodzie i sporządzeniem protokołu głosowania komisja wykonuje w możliwie pełnym składzie. Nie jest dopuszczalne tworzenie z członków komisji grup roboczych, które wykonywałyby oddzielnie czynności po zakończeniu głosowania.**

36. Liczby w protokołach głosowania w obwodzie wpisuje się w następujący sposób: liczby jednocyfrowe wpisuje się w ostatniej kratce z prawej strony, liczby dwucyfrowe — w dwóch ostatnich kratkach z prawej strony, liczby trzycyfrowe — w trzech ostatnich kratkach z prawej strony itd., czyli tak, aby ostatnia cyfra wpisywanej liczby wypadła w ostatniej kratce z prawej strony.

Jeżeli ustalona przez komisję liczba wynosi zero, w ostatniej kratce z prawej strony należy wpisać cyfrę „0”.

37. W pierwszej kolejności komisja dokonuje rozliczenia kart do głosowania w wyborach do poszczególnych rad i wyborach wójta.

Komisja wpisuje w punkcie 2 właściwego protokołu głosowania w obwodzie ustaloną przed rozpoczęciem głosowania liczbę otrzymanych kart do głosowania w wyborach do danej rady oraz w wyborach wójta.



Następnie komisja przelicza niewykorzystane karty do głosowania, odrębnie w wyborach do każdej z wybieranych rad i w wyborach wójta. **Ustaloną przez komisję liczbę niewykorzystanych danego rodzaju kart do głosowania wpisuje się w punkcie 5 odpowiedniego protokołu głosowania w obwodzie.**

Karty niewykorzystane należy zapakować w pakiecie, odrębnie w wyborach każdej rady i wójta, opieczetować je i opisać.

Komisja ustala liczbę wyborców uprawnionych do głosowania, tj. umieszczonych w spisie, łącznie z osobami dopisanymi przez komisję w trakcie głosowania. Liczby uprawnionych do głosowania w wyborach do rady gminy i wójta, a na terenie m.st. Warszawy również w wyborach do rady dzielnicy (poza obwodami odrębnymi) muszą być równe.

Jedynie w obwodach odrębnych na terenie m.st. Warszawy liczba uprawnionych do głosowania w wyborach do rady dzielnicy może być mniejsza lub równa liczbie uprawnionych do głosowania w wyborach do Rady m.st. Warszawy.

**Liczba osób uprawnionych do głosowania w wyborach rady gminy (rady dzielnicy) i wyborach wójta stanowi sumę osób ujętych w części A (obywatele polscy) i części B (pozostali obywatele Unii Europejskiej) spisu wyborców.**

**Liczbę tę wpisuje się w punkcie 1 protokołu głosowania w obwodzie w wyborach rady gminy (rady dzielnicy) i protokołu głosowania w obwodzie w wyborach wójta.**

W wyborach do rady gminy (rady dzielnicy, z wyjątkiem obwodów, o których mowa w punkcie 25) i w wyborach wójta równe muszą być również liczby wyborców uprawnionych do głosowania umieszczonych:

- 1) w części A spisu (obywatele polscy) — punkt **1a protokołu głosowania** w obwodzie w wyborach rady gminy (rady dzielnicy) i w wyborach wójta;
- 2) w części B spisu (pozostali obywatele Unii Europejskiej) — punkt **1b protokołu głosowania** w obwodzie w wyborach rady gminy (rady dzielnicy) i w wyborach wójta.

**Suma liczb wpisanych w punktach 1a i 1b protokołu głosowania w obwodzie musi być równa liczbie wpisanej w punkcie 1 protokołu.**

W obwodzie głosowania, w skład którego wchodzi więcej niż jeden okręg wyborczy dla wyboru rady gminy, liczba uprawnionych do głosowania w protokole głosowania w wyborach wójta musi się równać sumie liczb uprawnionych w wyborach do rady gminy w okręgach wchodzących w skład obwodu głosowania.

Liczbę wyborców uprawnionych do głosowania w wyborach do rady powiatu i do sejmiku województwa stanowi liczba osób ujętych w części A spisu wyborców. **Liczbę tę wpisuje się w punkcie 1 protokołu głosowania w obwodzie w wyborach do rady powiatu i punkcie 1 protokołu głosowania w obwodzie w wyborach do sejmiku województwa.**

Liczba ta musi być równa liczbie osób wskazanych w punkcie 1a protokołu głosowania w obwodzie w wyborach rady gminy i punkcie 1a protokołu głosowania w obwodzie w wyborach wójta.

Kolejną czynnością komisji jest ustalenie liczby wyborców, którym wydano karty do głosowania.

Ustalenia tego dokonuje się na podstawie liczby podpisów potwierdzających otrzymanie karty do głosowania (łącznie z adnotacjami „odmowa podpisu” zastępującymi podpisy). Należy zwrócić szczególną uwagę na adnotacje umieszczone w rubryce „Uwagi” spisu dotyczące sytuacji, gdy wyborcy nie pobrali wszystkich kart do głosowania, np. „bez gminy” bądź „bez powiatu”, a w wyborach do rady dzielnicy m.st. Warszawy w obwodach utworzonych w szpitalach, zakładach pomocy społecznej, zakładach karnych i aresztach śledczych — również na adnotacje „dzielnica”.

**Należy pamiętać, że w wyborach do rady gminy i wójta, a na terenie m.st. Warszawy również w wyborach do rady dzielnicy należy uwzględnić podpisy w części A i B spisu wyborców.**

**W wyborach do rady powiatu i do sejmiku województwa należy uwzględnić wyłącznie podpisy w części A spisu wyborców.**

Liczby wyborców, którym wydano karty do głosowania w wyborach do poszczególnych rad i w wyborach wójta mogą być różne.

**Liczbę wyborców, którym wydano karty do głosowania w wyborach do danej rady lub wójta wpisuje się w punkcie 3 odpowiedniego protokołu głosowania w obwodzie.**

Liczba ta nie może być większa od liczby wyborców uprawnionych do głosowania (punkt 1 protokołu).

W wyborach do rady gminy, w wyborach wójta, a na terenie m.st. Warszawy również w wyborach do rady dzielnicy, liczbę wyborców ujętych:

- 1) w części A spisu wyborców, którym wydano karty do głosowania w wyborach do danej rady lub wójta wpisuje się w punkcie 3a odpowiedniego protokołu głosowania w obwodzie;
- 2) w części B spisu wyborców, którym wydano karty do głosowania w wyborach do danej rady lub wójta wpisuje się w punkcie 3b odpowiedniego protokołu głosowania w obwodzie.

Suma liczb wpisanych w punkcie 3a i 3b protokołu głosowania w obwodzie **musi** być równa liczbie wpisanej w punkcie 3 protokołu.

Następnie komisja ustala liczbę wyborców głosujących przez pełnomocnika.

Ustalenia tego dokonuje się na podstawie liczby podpisów pełnomocników głosujących w imieniu wyborców ujętych w spisie, znajdujących się obok dopisku „pełnomocnik” w rubryce spisu „Uwagi”.

W wyborach do rady gminy (dzielnicy) i wyborach wójta bierze się pod uwagę dopiski zarówno w części A, jak i w części B spisu wyborców. W wyborach do rady powiatu i do sejmiku województwa bierze się pod uwagę wyłącznie dopiski w części A spisu.

Uzyskaną liczbę komisja porównuje z liczbą otrzymanych aktów pełnomocnictwa, z pominięciem aktów pełnomocnictwa, które komisja otrzymała od osób, których pełnomocnictwo wygasło lub zostało cofnięte. Liczby te powinny być równe. Jeżeli zachodzi rozbieżność pomiędzy tymi liczbami, komisja dokonuje ponownego przeliczenia.

**Liczbę wyborców głosujących przez pełnomocnika wpisuje się w punkcie 4 protokołu głosowania.**

Na podstawie ustalonych danych komisja dokonuje rozliczenia kart do głosowania, tzn. ustala, czy liczba kart niewykorzystanych (**punkt 5 protokołu**) i liczba wyborców, którym wydano karty do głosowania (**punkt 3 protokołu**), stanowią w sumie liczbę kart, które otrzymała komisja (**punkt 2 protokołu**).

**Rozliczenia należy dokonać oddzielnie w każdym z protokołów.**

W razie stwierdzenia niezgodności należy ponownie przeliczyć podpisy w spisie, a jeśli wynik rozliczenia kart będzie ten sam — **przypuszczalna przyczyna niezgodności musi być dopisana w punkcie 12 właściwego protokołu głosowania do rady, a w przypadku wyborów wójta w punkcie 10 protokołu.**

W razie braku miejsca w protokole na opisanie przyczyn rozbieżności należy dokonać tego na oddzielnej kartce papieru stanowiącej załącznik do protokołu. W protokole należy zamieścić informację o sporządzeniu załącznika. Jeżeli niezgodność nie występuje, w punkcie przeznaczonym na „Uwagi” należy wpisać wyrazy „brak uwag”.

38. Komisja sprawdza, czy pieczęcie na urnie oraz na wlocie do urny pozostały nienaruszone, po czym otwiera urnę i wyjmuje z niej karty do głosowania.

Zaleca się zachowanie staranności przy wyjmowaniu kart z urny, aby karty do głosowania nie zostały uszkodzone.

**W przypadku stwierdzenia, że w urnie znajdują się inne przedmioty niż karty do głosowania (w tym np. czyste kartki papieru), komisja oddziela je od kart do głosowania, a informacje o ich odnalezieniu odnotowuje się w punkcie 17 protokołów głosowania w obwodzie w wyborach do rad oraz w punkcie 15 protokołu głosowania w obwodzie w wyborach wójta.**

39. Komisja przegląda wszystkie karty i wydziela z nich karty całkowicie przedarte na dwie lub więcej części, których **nie bierze się** pod uwagę przy obliczeniach. Jako karty całkowicie przedarte traktuje się, w przypadku kart zbroszurowanych, także te karty, w których odłączono poszczególne strony lub arkusze bądź ich części.

Karty takie należy zapakować w pakiet, opieczetować go i opisać.

40. Komisja oddziela karty do głosowania w wyborach do poszczególnych rad oraz w wyborach wójta. Jeśli w wyborach do rady gminy w obwodzie głosowano na kandydatów z więcej niż jednego okręgu, karty do głosowania na kandydatów z poszczególnych okręgów należy wydzielić.

Ustalone liczby kart wyjętych z urny dla danych wyborów komisja **wpisuje w punkcie 6** właściwego protokołu.

Jeżeli liczba kart wyjętych z urny (**punkt 6 protokołu**) nie jest równa liczbie wyborców, którym wydano karty do głosowania (**punkt 3 protokołu**), wówczas **przypuszczalna przyczyna tego stanu rzeczy musi być omówiona w punkcie 13 właściwego protokołu głosowania do rady, a w przypadku wyborów wójta w punkcie 11 protokołu.**

Przyczynę tę należy ustalić po przeliczeniu kart ważnych i nieważnych.

W razie braku miejsca w protokole na opisanie przyczyn rozbieżności należy dokonać tego na oddzielnej kartce, którą załącza się do protokołu. W protokole należy zamieścić informację o sporządzeniu załącznika. Jeżeli niezgodność nie występuje, w punkcie przeznaczonym na „Uwagi” należy wpisać wyrazy „brak uwag”.

**Sprawdzenia dokonuje się odrębnie dla każdego protokołu głosowania.**

41. Komisja wydziela i liczy karty nieważne (tj. inne niż ustalone urzędowo lub nieopatrzone pieczęcią komisji obwodowej), oddzielnie do każdej z rad i w wyborach wójta. **Ustalone liczby kart nieważnych wpisuje się w punkcie 7 właściwego protokołu głosowania.** Karty nieważne należy zapakować w pakiety, odrębnie do każdej z wybieranych rad i do wyborów wójta, opieczetować je i opisać.

Pozostałe karty są kartami ważnymi i na ich podstawie ustala się wyniki głosowania.

Karty ważne należy policzyć, odrębnie do każdej z wybieranych rad i w wyborach wójta.

**Liczbę kart ważnych wpisuje się w punkcie 8 właściwego protokołu głosowania.**

Suma kart nieważnych (**punkt 7 protokołu**) i kart ważnych (**punkt 8 protokołu**) musi być równa liczbie kart wyjętych z urny (**punkt 6 protokołu**).

Do dalszych czynności należy pozostawić jeden rodzaj kart ważnych, np. w wyborach do rady gminy, a pozostałe karty ważne należy zabezpieczyć i odłożyć.

42. Na podstawie kart ważnych w wyborach do rady komisja ustala liczbę głosów nieważnych oraz głosów ważnych.

**Komisja jest obowiązana przejrzeć całą kartę do głosowania.**

W trakcie przeglądania kart do głosowania komisja odkłada osobno karty z głosami nieważnymi (według przyczyny nieważności) i osobno karty z głosami ważnymi.

Uznania głosu za nieważny komisja dokonuje po okazaniu karty wszystkim członkom komisji uczestniczącym w ustalaniu wyniku głosowania.

Ustalając, czy głos na karcie jest ważny, czy nieważny, komisja stosuje poniższe reguły:

- w przypadkach wątpliwych należy przyjmować, że znakiem „x” postawionym w kratce są dwie linie przecinające się, których punkt przecięcia znajduje się w obrębie kratki. Ustalenie, czy znak „x” postawiony jest w kratce, czy poza nią, należy do komisji;
- **wszelkie znaki, wykreślenia, przekreślenia, w tym również i znak „x” postawiony przez wyborcę poza przeznaczoną na to kratką, traktuje się jako dopiski, które nie wpływają na ważność głosu. Natomiast wszelkie znaki graficzne naniesione w obrębie kratki, w tym w szczególności zamazanie kratki, przekreślenie znaku w kratce itp. powodują nieważność głosu.**

#### **W wyborach do rad gmin w gminach liczących do 20 tys. mieszkańców**

wyborca może głosować na tylu kandydatów, ilu radnych jest wybieranych w danym okręgu; może on głosować na kandydatów z różnych list, może także głosować na mniejszą liczbę kandydatów niż liczba radnych wybieranych w okręgu (art. 117 ust. 1–3 Ordynacji wyborczej).

#### **Za nieważny uznaje się głos, gdy wyborca:**

- 1) postawił znak „x” przy większej liczbie nazwisk kandydatów niż wynosi liczba radnych wybieranych w danym okręgu; liczbę głosów nieważnych z tej przyczyny wpisuje się w punkcie 9a protokołu głosowania;
- 2) nie postawił znaku „x” przy nazwisku żadnego kandydata; liczbę głosów nieważnych z tej przyczyny wpisuje się w punkcie 9b protokołu głosowania;
- 3) postawił znak „x” tylko przy nazwisku kandydata skreślonego przez terytorialną komisję wyborczą; liczbę głosów nieważnych z tej przyczyny wpisuje się w punkcie 9c protokołu głosowania;
- 4) postawił znak „x” tylko przy nazwisku kandydata z listy, której rejestrację unieważniono; liczbę głosów nieważnych z tej przyczyny wpisuje się w punkcie 9d protokołu głosowania.

Jeżeli wyborca postawił znak „x” przy nazwisku kandydata skreślonego z listy oraz przy nazwisku innego kandydata z tej lub innej listy, to głos taki jest ważny i zaliczany kandydatowi, którego nazwisko nie zostało skreślone.

Jeżeli oddano głos na kandydata bądź kandydatów z listy unieważnionej i na innych kandydatów z innych list, to bierze się pod uwagę tylko głos oddany na kandydatów z list nieunieważnionych. W tych przypadkach oddanie głosu na kandydata lub kandydatów z listy unieważnionej należy traktować jako dopisek w rozumieniu art. 119 Ordynacji wyborczej.

Wyodrębnione karty z głosami nieważnymi liczy się i odkłada, a ich liczbę wpisuje do protokołu w punkcie 9 protokołu głosowania. W punktach od 9a do 9d należy wymienić liczbę głosów nieważnych, z podziałem na przyczyny ich nieważności.

Suma liczb z punktów od 9a do 9d musi być równa lub mniejsza od liczby z punktu 9. Jednakże sytuacja, w której suma ta jest mniejsza od liczby z punktu 9, **może występować wyłącznie** w sytuacji, gdy komisja stwierdziła nieważność głosów z powodu naniesienia przez wyborcę znaków graficznych w obrębie kratki, w tym w szczególności zamazania kratki, przekreślenia znaku w kratce.

Karty ważne z głosami nieważnymi należy zapakować w pakiet, opieczetować go i opisać „Głosy nieważne z kart ważnych w wyborach do Rady Gminy (Miasta) — .....”  
(liczba)

#### **W wyborach do rad gmin w gminach liczących powyżej 20 tys. mieszkańców**

wyborca może głosować tylko na jedną listę i na jednego kandydata z tej listy, przez co wskazuje jego pierwszeństwo do otrzymania mandatu (art. 118 ust. 1 Ordynacji wyborczej); tak oddane głosy wyborców są głosami ważnymi.

Głos uznaje się za ważny także, gdy wyborca postawił znak „x”:

- 1) na jednej liście przy nazwisku dwóch lub więcej kandydatów. Głos taki traktuje się jako oddany na kandydata spośród tych kandydatów, którego nazwisko jest umieszczone wyżej na tej liście od innych nazwisk, przy których postawiono znak „x”;
- 2) przy nazwisku skreślonego kandydata oraz przy nazwisku innego kandydata z tej samej listy. Głos taki traktuje się jako oddany na nieskreślonego kandydata;
- 3) przy nazwisku kandydata skreślonego z jednej listy i przy nazwisku kandydata z innej listy. Głos taki traktuje się jako oddany na nieskreślonego kandydata z tej innej listy;
- 4) przy nazwisku kandydata z unieważnionej listy i przy nazwisku kandydata z innej (ale tylko jednej) listy. Głos taki traktuje się jako oddany na kandydata z listy, której rejestracja nie została unieważniona.

#### **Za nieważny uznaje się głos, gdy:**

- 1) wyborca postawił znak „x” przy nazwiskach dwóch lub większej liczby kandydatów z różnych list; liczbę głosów nieważnych z tej przyczyny wpisuje się w punkcie 9a protokołu głosowania;
- 2) wyborca nie postawił znaku „x” przy nazwisku żadnego kandydata; liczbę głosów nieważnych z tej przyczyny wpisuje się w punkcie 9b protokołu głosowania;
- 3) wyborca postawił znak „x” wyłącznie przy nazwisku kandydata, które zostało skreślone przez terytorialną komisję wyborczą; liczbę głosów nieważnych z tej przyczyny wpisuje się w punkcie 9c protokołu głosowania;

4) wyborca postawił znak „x” wyłącznie przy nazwisku kandydata z listy, której rejestrację unieważniono; liczbę głosów nieważnych z tej przyczyny wpisuje się w punkcie 9d protokołu głosowania.

Wyodrębnione karty z głosami nieważnymi liczy się i odkłada, a ich liczbę wpisuje do protokołu w punkcie 9 protokołu głosowania. W punktach od 9a do 9d należy wymienić liczbę głosów nieważnych, z podziałem na przyczyny ich nieważności.

Suma liczb z punktów od 9a do 9d musi być równa lub mniejsza od liczby z punktu 9. Jednakże sytuacja, w której suma ta jest mniejsza od liczby z punktu 9, **może występować wyłącznie** w sytuacji, gdy komisja stwierdziła nieważność głosów z powodu naniesienia przez wyborcę znaków graficznych w obrębie kratki, w tym w szczególności zamazania kratki, przekreślenia znaku w kratce.

Karty ważne z głosami nieważnymi należy zapakować w pakiet, opieczetować go i opisać „Głosy nieważne z kart ważnych w wyborach do Rady Gminy (Miasta) — .....”.  
(liczba)

43. Po wydzieleniu i policzeniu głosów nieważnych komisja liczy głosy ważne i ich liczbę wpisuje w punkcie 10 protokołu.

Następnie komisja sumuje liczby głosów nieważnych (**punkt 9 protokołu**) i głosów ważnych (**punkt 10 protokołu**) i porównuje wynik z wcześniej wpisaną liczbą kart ważnych (**punkt 8 protokołu**). Liczby te muszą być identyczne. Jeżeli występuje rozbieżność, należy poszukać przyczyny błędu i po sprostowaniu obliczeń właściwe liczby wpisać do protokołu.

44. Komisja ustala wyniki głosowania na poszczególne listy i kandydatów w następujący sposób.

#### **W wyborach do rad gmin w gminach liczących do 20 tys. mieszkańców**

komisja ustala liczbę głosów ważnych oddanych na każdego z kandydatów z poszczególnych list i wpisuje ją przy nazwisku kandydata na przygotowanych wcześniej arkuszach pomocniczych z umieszczonymi na nich numerami list i skrótami nazw komitetów wyborczych oraz nazwiskami i imionami kandydatów.

**Ustalone dane wpisuje się do odpowiednich rubryk protokołu głosowania w obwodzie w punkcie 11, oddzielnie przy nazwiskach poszczególnych kandydatów z list uszeregowanych w kolejności numerów.**

Liczba głosów otrzymanych przez któregośkolwiek kandydata nie może być większa od liczby głosów ważnych (punkt 10 protokołu).

Jeżeli w okresie po wydrukowaniu kart do głosowania terytorialna komisja wyborcza skreśliła z zarejestrowanej listy nazwisko kandydata, **skreślone nazwisko kandydata umieszcza się (pozostawia) w odpowiedniej części protokołu głosowania w obwodzie**, a w miejscu przeznaczonym na wpisanie liczby głosów uzyskanych przez tego kandydata wpisuje się „XXXX”.

Analogicznie postępuje się w przypadku unieważnionej listy kandydatów — „XXXX” wpisuje się w miejscu przeznaczonym na wpisanie liczby głosów oddanych na każdego kandydata z tej listy.

#### **W wyborach do rad gmin w gminach liczących powyżej 20 tys. mieszkańców**

komisja ustala — na podstawie kart z głosami ważnymi — liczbę głosów ważnych oddanych na każdą z list. W tym celu odrębnie grupuje karty z głosami oddanymi na poszczególne listy. Oblicza liczbę kart z głosami oddanymi na każdą z list i wpisuje ją przy numerze listy i skrócie nazwy komitetu wyborczego, w rubryce „Liczba głosów ważnych oddanych na listę”, na przygotowanych wcześniej arkuszach pomocniczych

— odrębnych dla każdej listy z jej numerem i skrótem nazwy oraz nazwiskami i imionami umieszczonych na niej kandydatów.

Po dokonaniu tej czynności należy podsumować głosy ważne oddane na wszystkie listy kandydatów. Otrzymana liczba musi być identyczna z liczbą wpisaną w punkcie 10.

Kolejną czynnością jest ustalenie liczby głosów oddanych na poszczególnych kandydatów z każdej listy. Ustalone liczby komisja wpisuje przy nazwiskach poszczególnych kandydatów.

Następnie komisja sprawdza prawidłowość ustalenia liczby głosów ważnych oddanych na każdą z list.

W tym celu dodaje liczby głosów oddanych na poszczególnych kandydatów z danej listy i uzyskany wynik wpisuje na arkuszu pomocniczym w rubryce „Razem”. Uzyskany wynik powinien być taki jak liczba głosów ważnych oddanych na listę.

Dane dotyczące **punktu 11 („Na poszczególne listy kandydatów i umieszczonych na nich kandydatów oddano następujące liczby głosów ważnych”)** wypełnia się odrębnie, wpisując z arkuszy pomocniczych do protokołu w odpowiedniej rubryce liczbę głosów, które oddano na tę listę, a przy nazwiskach i imionach kandydatów — otrzymaną przez nich liczbę głosów.

Jeżeli w okresie po wydrukowaniu kart do głosowania terytorialna komisja wyborcza skreśliła z zarejestrowanej listy nazwisko kandydata, **skreślone nazwisko kandydata umieszcza się (pozostawia) w odpowiedniej części protokołu głosowania w obwodzie**, a w miejscu przeznaczonym na wpisanie liczby głosów wpisuje się „XXXX”.

Analogicznie postępuje się w przypadku unieważnionej listy kandydatów — „XXXX” wpisuje się zarówno w miejscu przeznaczonym na wpisanie liczby głosów ważnych oddanych na listę, jak i w rubryce „RAZEM”.

45. Po sprawdzeniu prawidłowości danych komisja pakuje, w odrębne pakiety według numerów i nazw list, karty ważne z głosami ważnymi, podając ich liczbę.

Staranne wykonanie tej czynności pozwoli na szybkie wyjaśnienie ewentualnych błędów w obliczeniach, a także zarzutów wynikających z zarzutów mężów zaufania lub protestów wyborców.

Następnie komisja wypełnia w pozostałych punktach protokołu głosowania w obwodzie w wyborach do rady.

46. Komisja sprawdza nienaruszalność pakietu zawierającego ważne karty do głosowania w wyborach do kolejnej rady i przystępuje do ustalenia wyników głosowania.

**Ustalenie wyników głosowania w wyborach do Rady Dzielnicy m.st. Warszawy, rady powiatu i sejmiku województwa następuje w taki sam sposób jak w przypadku wyborów do rady gminy powyżej 20 tys. mieszkańców.**

47. Przy ustalaniu wyników głosowania w wyborach do rad komisja przystępuje do ustalenia wyników głosowania w obwodzie w wyborach wójta.

Komisja sprawdza nienaruszalność pakietu zawierającego ważne karty do głosowania w wyborach wójta.

Komisja odpowiednio stosuje opisane w punkcie 42 zasady dotyczące interpretacji znaku „x” i ewentualnych dopisków na karcie do głosowania.

**Ustalenie wyników głosowania w przypadku, gdy w wyborach wójta kandyduje dwóch lub więcej kandydatów**

Głos jest ważny, jeżeli wyborca na karcie do głosowania postawił znak „x” obok nazwiska tylko jednego kandydata.

Za głos ważny należy uznać także głos oddany na kandydata nieskreślonego oraz na kandydata, którego nazwisko zostało skreślone. Głos taki zalicza się kandydatowi, którego nazwisko nie zostało skreślone.

Za nieważny uznaje się głos, gdy wyborca:

- 1) postawił znak „x” obok nazwiska dwóch lub większej liczby kandydatów (art. 16 ust. 2 ustawy o wyborze wójta); liczbę głosów nieważnych z tej przyczyny wpisuje się w punkcie 9a protokołu głosowania;
- 2) wyborca nie postawił znaku „x” obok nazwiska żadnego kandydata (art. 16 ust. 2 ustawy o wyborze wójta); liczbę głosów nieważnych z tej przyczyny wpisuje się w punkcie 9b protokołu głosowania;
- 3) wyborca postawił znak „x” tylko obok nazwiska kandydata, którego nazwisko zostało skreślone; liczbę głosów nieważnych z tej przyczyny wpisuje się w punkcie 9c protokołu głosowania.

Liczbę wszystkich głosów nieważnych komisja wpisuje w punkcie 9 protokołu głosowania.

W punktach od 9a do 9c należy wymienić liczbę głosów nieważnych, z podziałem na przyczyny ich nieważności.

Suma liczb z punktów od 9a do 9c musi być równa lub mniejsza od liczby z punktu 9. Jednakże sytuacja, w której suma ta jest mniejsza od liczby z punktu 9,

**może występować wyłącznie** w sytuacji, gdy komisja stwierdziła nieważność głosów z powodu naniesienia przez wyborcę znaków graficznych w obrębie kratki, w tym w szczególności zamazania kratki, przekreślenia znaku w kratce.

Karty do głosowania z głosami nieważnymi komisja odkłada, pakuje i opisuje „Głosy nieważne z kart ważnych w wyborach Wójta (Burmistrza, Prezydenta (Miasta) — .....”.  
(liczba)

Następnie komisja ustala liczbę głosów ważnych oddanych na poszczególnych kandydatów na wójtów.

Ustalenia tego komisja dokonuje na przygotowanych wcześniej arkuszach pomocniczych z nazwiskami i imionami wszystkich kandydatów na wójtów.

Ustaloną liczbę głosów ważnych oddanych na poszczególnych kandydatów komisja wpisuje w części III protokołu głosowania odpowiednio przy nazwiskach poszczególnych kandydatów.

Sumę liczb głosów ważnych oddanych na poszczególnych kandydatów wpisuje się w rubryce „Razem”.

Następnie komisja sumuje liczbę głosów nieważnych (**punkt 9 protokołu**) i liczbę głosów ważnych oddanych na wszystkich kandydatów (**rubryka „Razem” punktu III protokołu**) i porównuje wynik z wcześniej wpisaną **liczbą kart ważnych (punkt 8)**. Liczby te muszą być identyczne. Jeżeli występuje rozbieżność, należy poszukać przyczyny błędu i po sprostowaniu obliczeń właściwe liczby wpisać do protokołu.

**Ustalenie wyników głosowania w przypadku, gdy w wyborach wójta kandyduje tylko jeden kandydat**

W takim przypadku wyborca głosuje za wyborem kandydata albo przeciw wyborowi kandydata (art. 17 ust. 1 i 2 ustawy o wyborze wójta).

Głosem ważnym jest zarówno głos:

- 1) za wyborem kandydata;
- 2) przeciw wyborowi kandydata.

Za głos nieważny uznaje się głos, gdy wyborca:

- 1) postawił znak „x” jednocześnie w kratce za wyborem kandydata i w kratce przeciw wyborowi kandydata; liczbę głosów nieważnych z tej przyczyny wpisuje się w punkcie 9a protokołu głosowania;
- 2) nie postawił znaku „x” ani za wyborem kandydata, ani przeciw wyborowi kandydata; liczbę głosów nieważnych z tej przyczyny wpisuje się w punkcie 9b protokołu głosowania.

Liczbę wszystkich głosów nieważnych komisja wpisuje w punkcie 9 protokołu głosowania.

W punktach 9a i 9b należy wymienić liczbę głosów nieważnych, z podziałem na przyczyny ich nieważności.

Suma liczb z punktów 9a i 9b musi być równa lub mniejsza od liczby z punktu 9. Jednakże sytuacja, w której suma ta jest mniejsza od liczby z punktu 9, **może występować wyłącznie** w sytuacji, gdy komisja stwierdziła nieważność głosów z powodu naniesienia przez wyborcę znaków graficznych w obrębie kratki, w tym w szczególności zamazania kratki, przekreślenia znaku w kratce.

Liczbę głosów ważnych za wyborem kandydata i przeciw wyborowi kandydata komisja wpisuje w odpowiednich pozycjach części III protokołu głosowania.

Sumę liczb głosów ważnych za wyborem kandydata i przeciw wyborowi kandydata komisja wpisuje w rubryce „Razem”.

Następnie komisja sumuje liczbę głosów nieważnych (**punkt 9 protokołu**) i liczbę głosów ważnych za wyborem kandydata i przeciw wyborowi kandydata (**rubryka „Razem” punktu III protokołu**) i porównuje wynik z wcześniej wpisaną **liczbą kart ważnych (punkt 8)**. Liczby te muszą być identyczne. Jeżeli występuje rozbieżność, należy poszukać przyczyny błędu i po sprostowaniu obliczeń właściwe liczby wpisać do protokołu.

48. Komisja pakuje karty ważne z głosami ważnymi w pakiet, opieczetowuje go i opisuje „Głosy ważne z kart ważnych w wyborach Wójta (Burmistrza, Prezydenta (Miasta) — .....”.  
(liczba)

Następnie komisja wypełnia w pozostałych punktach protokołu głosowania w obwodzie na kandydatów na wójta.

49. Do protokołów głosowania w obwodzie mogą wnieść zarzuty mężowie zaufania obecni przy pracach komisji oraz członkowie komisji uczestniczący w jej pracach. Zarzuty mężów zaufania wpisuje się bezpośrednio do protokołu **w punkcie 15 odpowiedniego protokołu głosowania w obwodzie do rady lub w punkcie 13 protokołu głosowania w obwodzie w wyborach wójta**, a zarzuty członków komisji odpowiednio **w punkcie 16 protokołu głosowania w obwodzie do rady lub w punkcie 14 protokołu głosowania w obwodzie w wyborach wójta**, bądź dołącza w formie załącznika do protokołu. Komisja ma obowiązek ustosunkować się do wniesionych zarzutów, załączając do protokołu wyjaśnienia.

Jeżeli mężowie zaufania i/lub członkowie komisji nie wnieśli zarzutów, we właściwym punkcie protokołu należy wpisać wyrazy „zarzutów nie zgłoszono”.

50. Komisja sporządza protokoły głosowania według wzorów określonych uchwałą Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 27 września 2010 r. w sprawie ustalenia wzorów protokołów sporządzanych przez obwodowe komisje wyborcze, w wyborach do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw, Rady m.st. Warszawy i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz wójtów, burmistrzów i prezydentów miast (M. P. Nr 73, poz. 924). Protokoły głosowania mogą być sporządzone przy użyciu dostarczonego komisji systemu informatycznego, zatwierdzonego przez Państwową

Komisję Wyborczą. Jeżeli komisja nie ma zapewnionej obsługi informatycznej lub zachodzą przeszkody w wykorzystaniu systemu informatycznego, protokoły sporządza się ręcznie.

**51. Sporządzenie protokołów w systemie informatycznym** odbywa się w następujący sposób:

- 1) przewodniczący komisji przekazuje osobie odpowiedzialnej za obsługę informatyczną sporządzone przez komisję projekty protokołów głosowania w obwodzie do rad i w wyborach wójta; osoba ta dwukrotnie wprowadza wszystkie dane z projektów protokołów do systemu informatycznego. W trakcie wprowadzania danych system może sygnalizować na ekranie monitora błędy (w kolorze czerwonym) i ostrzeżenia (w kolorze niebieskim). Mimo tej sygnalizacji przygotowane dane liczbowe należy wprowadzić do końca;
- 2) w przypadku gdy po wprowadzeniu wszystkich danych liczbowych system sygnalizuje błędy lub ostrzeżenia, należy wydrukować zestawienia błędów i ostrzeżeń, bowiem bez usunięcia błędów protokół nie zostanie wydrukowany. Obowiązkiem komisji jest zlokalizowanie błędu i jego usunięcie przez wprowadzenie w odpowiednich rubrykach prawidłowych danych liczbowych. W tym celu komisja powinna przeanalizować treść komunikatu o błędzie, sprawdzić odpowiednie dane liczbowe na arkuszach pomocniczych, sprawdzić prawidłowość działań arytmetycznych, a jeśli to jest konieczne — powtórzyć czynności związane z ustaleniem wyników głosowania. Wydrukowane zestawienie błędów i ostrzeżeń podpisują wszystkie osoby wchodzące w skład komisji obwodowej uczestniczące w ustalaniu wyników głosowania. Dokument ten **nie jest przesyłany** do terytorialnej komisji wyborczej;
- 3) w przypadku gdy system informatyczny nie sygnalizuje błędów (zostały usunięte lub ich nie było), a jedynie sygnalizuje ostrzeżenia, należy wydrukować raport ostrzeżeń. Obowiązkiem komisji jest przeanalizowanie ostrzeżeń i — w razie stwierdzenia ich zasadności — dokonanie korekty danych liczbowych. Jeżeli komisja, po analizie ostrzeżeń, dojdzie do wniosku, że dane liczbowe są prawidłowe, powinna wpisać zajęte stanowisko na wydruku raportu ostrzeżeń. W każdym przypadku raport ostrzeżeń podpisują wszystkie osoby wchodzące w skład komisji obwodowej uczestniczące w ustalaniu wyników głosowania.

**Obwodowa komisja wyborcza przesyła wraz z protokołem do właściwej terytorialnej komisji wyborczej podpisany wydruk raportu ostrzeżeń, jeśli aprobowała protokół bez wprowadzania zmian w zakresie sygnalizowanym raportem ostrzeżeń;**

- 4) po wprowadzeniu danych ze wszystkich protokołów do wszystkich rad i z wyborów wójta system informatyczny będzie sygnalizował ewentualne niezgodności liczby uprawnionych do głosowania (ujętych w części A i B spisu); należy dokonać analizy sygnalizowanych niezgodności i usunąć je;

- 5) jeśli system informatyczny nie sygnalizował błędów lub zostały one usunięte, drukowane są protokoły głosowania. **Awaria drukarki lub inne przeszkody w wydrukowaniu protokołów nie zwalniają komisji posiadającej obsługę informatyczną z obowiązku wprowadzenia danych z protokołów do systemu informatycznego;**
- 6) komisja sprawdza zgodność danych w wydrukowanych protokołach z ustalonymi wynikami głosowania; **sprawdzenia dokonuje się poprzez odczytanie na głos danych z wydrukowanego protokołu i porównanie ich z danymi z projektu protokołu przekazanego osobie odpowiedzialnej za obsługę informatyczną komisji;**
- 7) jeżeli pozwalają na to możliwości techniczne, osoba odpowiedzialna za obsługę informatyczną komisji dokonuje transmisji danych z protokołów za pośrednictwem publicznej sieci przesyłania danych; dane mogą być transmitowane po sporządzeniu, sprawdzeniu i podpisaniu przez członków komisji wszystkich protokołów głosowania w obwodzie. Przewodniczący komisji uwierzytelnia za pomocą licencji, o której mowa w punkcie 16, zgodność przesyłanych danych z danymi zawartymi w protokołach przyjętych przez komisję;
- 8) osoba odpowiedzialna za obsługę informatyczną komisji dokonuje zapisu danych z protokołów na dwóch nośnikach elektronicznych, a w komisjach obwodowych utworzonych w miastach na prawach powiatu — na jednym nośniku; przewodniczący komisji uwierzytelnia w systemie zapis licencją, o której mowa w punkcie 16, potwierdzając zgodność danych zapisanych na nośnikach z danymi zawartymi w protokołach przyjętych przez komisję. Jeden nośnik przekazywany jest gminnej komisji wyborczej, drugi — powiatowej komisji wyborczej.

**52. Protokoły głosowania w obwodzie (każdy w trzech egzemplarzach) podpisują wszyscy członkowie komisji obecni przy ich sporządzeniu, także ci, którzy wnieśli do nich zarzuty; opatruje się je pieczęcią komisji. Powyższe obowiązki dotyczą zarówno komisji, w których protokoły zostały sporządzone ręcznie, jak i komisji, w których protokoły zostały sporządzone w systemie informatycznym.**

53. Jeden egzemplarz każdego protokołu głosowania w obwodzie komisja wywiesza w miejscu łatwo dostępnym dla zainteresowanych i widocznym po zamknięciu lokalu. **Wywieszenie protokołów winno nastąpić niezwłocznie po ich sporządzeniu** (art. 55 Ordynacji wyborczej). Jeżeli wywieszenie protokołów w lokalu wyborczym nie spełnia, w ocenie komisji, warunku miejsca łatwo dostępnego dla wyborców (np. lokal wyborczy był w klasie szkolnej bądź sali gimnastycznej), komisja wywiesza wyniki głosowania w taki sposób, aby były one widoczne dla osób pozostających na zewnątrz budynku. Biorąc pod uwagę, że druk protokołu jest dwustronny, przygotowanie protokołu do wywieszenia wymaga wykorzystania dwóch formularzy (w jednym wypełnia się strony parzyste, a w drugim nieparzyste). Dopuszczalne jest również sporządzenie kserokopii protokołu, z wyjątkiem strony zawierającej podpisy i pieczęć komisji.

W przypadku gdy w protokole były dokonywane sprostowania, np. w wyniku usterek wskazanych przez właściwą terytorialną komisję wyborczą, komisja jest obowiązana podać także i te sprostowania protokołów do publicznej wiadomości.

54. Po jednym egzemplarzu każdego sporządzonego przez komisję protokołu głosowania w obwodzie wraz z załączonymi do danego protokołu ewentualnymi wniesionymi zarzutami mężów zaufania i/lub członków komisji oraz zajęтым wobec nich stanowiskiem komisji umieszcza się w odrębnych kopertach, zakleja się je i pieczętuje na złączeniach oraz odpowiednio opisuje. Np.

„Wybory do Rady Gminy .....  
Okręg wyborczy nr .... bądź okręgi wyborcze nr .....  
Obwód głosowania nr ..... w .....  
Adres siedziby Obwodowej Komisji Wyborczej  
.....  
tel. ....”.

Kopertę z protokołem głosowania przewodniczący obwodowej komisji wyborczej lub jego zastępca dostarcza do właściwej terytorialnej komisji wyborczej w sposób wcześniej ustalony przez terytorialną komisję wyborczą. Jeżeli komisja obwodowa miała obsługę informatyczną, właściwej terytorialnej komisji wyborczej przekazuje się wraz z protokołem raport ostrzeżeń, o którym mowa w punkcie 51 podpunkt 3 (jeżeli został sporządzony), oraz nośnik, o którym mowa w punkcie 51 podpunkt 8.

Przed przekazaniem protokołu terytorialnej komisji wyborczej przewodniczący komisji ustala z członkami sposób komunikowania się w razie potrzeby zwołania posiedzenia.

**55. Kopertę z protokołem głosowania w obwodzie w wyborach do rady gminy** dostarcza się właściwej gminnej komisji wyborczej. W dużych aglomeracjach miejskich przekazanie protokołów głosowania może być dokonane bezpośrednio do miejskiej komisji wyborczej, a jeśli zgodnie z ustaleniami organizacyjnymi utworzono rejonowe punkty odbioru protokołów głosowania — za ich pośrednictwem. W punkcie tym osoba upoważniona przez miejską komisję wyborczą odbiera zapieczętowaną kopertę z protokołem głosowania, kwitując jej odbiór na piśmie. Osoba odbierająca koperty dyżuruje aż do chwili dostarczenia jej kopert ze wszystkich obwodów głosowania. Koperty z protokołami przekazuje się sukcesywnie miejskiej komisji wyborczej.

Kopertę z protokołem głosowania w obwodzie w wyborach do Rady Dzielnicy m.st. Warszawy dostarcza się bezpośrednio właściwej dzielnicowej komisji wyborczej.

Odbiór tak przekazanych protokołów komisja kwituje na piśmie.

**Koperty z protokołami w wyborach do rady powiatu i sejmiku województwa** dostarcza się do rejonowego punktu odbioru utworzonego w gminie. Punkt rejonowy powinien mieścić się w urzędzie gminy (miasta); w dużych aglomeracjach miejskich można utworzyć kilka rejonowych punktów odbioru protokołów. W punkcie tym osoba upoważniona przez właści-

wą powiatową komisję wyborczą, tj. komisję właściwą dla powiatu, na obszarze którego dana gmina się znajduje, odbiera zapieczętowane koperty z protokołami głosowania do rady powiatu i sejmiku województwa, kwitując ich odbiór na piśmie. Osoba odbierająca koperty dyżuruje aż do chwili dostarczenia jej kopert ze wszystkich obwodów głosowania. Koperty z protokołami są sukcesywnie przekazywane powiatowej komisji wyborczej.

**W miastach na prawach powiatu koperty z protokołami w wyborach do sejmiku województwa** odbiera miejska komisja wyborcza bezpośrednio bądź za pośrednictwem upoważnionych przez nią osób w punktach rejonowych.

Koperty z protokołami nie mogą być otwierane na żadnym etapie ich przekazywania. W stanie nienaruszonym muszą być dostarczone do właściwej odpowiednio gminnej (miejskiej) lub powiatowej komisji wyborczej.

W czasie przewożenia i przekazywania kopert mogą być obecni mężowie zaufania. Mężowie zaufania kończą wypełnianie swej funkcji wraz z przekazaniem protokołów właściwej terytorialnej komisji wyborczej.

56. Drugie egzemplarze protokołów głosowania w obwodzie, spis wyborców oraz sporządzone wcześniej pakiety zawierające posegregowane karty do głosowania, a także wszystkie arkusze pomocnicze i niewykorzystane formularze protokołów (także błędnie wypełnione) pakuje się w jedną paczkę, którą opisuje się, pieczętuje i zabezpiecza. Pozostałą dokumentację komisji (protokoły posiedzeń, uchwały, drugie egzemplarze raportu ostrzeżeń, o którym mowa w punkcie 51 podpunkt 3, itp.) komisja pakuje w jedną paczkę, którą opisuje i pieczętuje.

57. Po otrzymaniu informacji o przyjęciu protokołów głosowania przez właściwe terytorialne komisje wyborcze przewodniczący obwodowej komisji przekazuje w depozyt wójtowi wszystkie paczki z dokumentami oraz pieczęć komisji. **Ponadto w osobnej paczce należy przekazać wójtowi wykaz osób, którym udzielono pełnomocnictwa do głosowania, na którym komisja odnotowywała fakt głosowania przez pełnomocnika.** Sposób przekazania należy uzgodnić wcześniej z osobami, którym dokumentacja jest przekazywana. Dokumenty stanowiące depozyt przechowywane są w archiwum urzędu i mogą być udostępnione wyłącznie na żądanie Państwowej Komisji Wyborczej, sądów powszechnych i prokuratury.

Spis i pieczęć komisji mogą być wykorzystane w ponownym głosowaniu. W przypadku ponownego głosowania przekazany przez komisję spis wyborców podlega aktualizacji w urzędzie gminy. Dostęp do spisu ma wyłącznie organ sporządzający spis.

#### **Szczególne zadania komisji w obwodach utworzonych w szpitalach i zakładach pomocy społecznej**

58. Jedynie w obwodach głosowania utworzonych w szpitalach i zakładach pomocy społecznej dopuszczalne jest głosowanie przy zastosowaniu urny pomocniczej.

Komisja obwodowa powołana dla takiego obwodu, po uzgodnieniu z gminną komisją wyborczą, może stosować w głosowaniu (oprócz urny zasadniczej) urnę pomocniczą (art. 42a ust. 1 Ordynacji wyborczej).

Urna pomocnicza służy do głosowania poza lokalem tylko przez te osoby, których nazwiska figurują w spisie wyborców w danym obwodzie głosowania i które wyrażą wolę takiego głosowania, przy zachowaniu zasad wskazanych w punktach 24 i 25.

59. Głosowanie przy użyciu urny pomocniczej odbywa się w następujący sposób:

- 1) komisja ogłasza w szpitalu lub zakładzie pomocy społecznej przed dniem głosowania informację o możliwości głosowania w pomieszczeniach, w których przebywają pacjenci obłożnie chorzy i pensjonariusze mający trudności w poruszaniu się;
- 2) komisja zbiera informacje o wyborcach chcących głosować w pomieszczeniu, w którym przebywają, a następnie sporządza roboczy wykaz nazwisk i imion tych osób, ze wskazaniem numerów pomieszczeń, do których członkowie komisji powinni przynieść urnę;
- 3) komisja ustala orientacyjną liczbę kart do głosowania każdego rodzaju, z pewną nadwyżką w stosunku do wcześniejszych zgłoszeń (na wypadek zgłoszeń dodatkowych dokonanych w trakcie głosowania) i przygotowuje pokwitowanie przyjęcia tych kart przez członków komisji, którzy przeprowadzą głosowanie poza lokalem wyborczym;
- 4) komisja w formie uchwały określa czas (godziny) głosowania poza lokalem wyborczym i przerwę w głosowaniu, w tym czasie, w lokalu przy wykorzystaniu urny zasadniczej i spisu wyborców. Zaleca się, aby przerwę w głosowaniu zarządzić w czasie, gdy większość wyborców umieszczonych w spisie oddała głosy w lokalu wyborczym. **Przerwa w głosowaniu, o której mowa, nie stanowi podstawy do przedłużenia czasu głosowania.** Uchwałę komisji obwodowej o przerwie w głosowaniu należy wywiesić przed rozpoczęciem głosowania na drzwiach lokalu wyborczego;
- 5) przed przystąpieniem do głosowania poza lokalem wyborczym komisja pieczętuje wlot urny zasadniczej, a członkom komisji, którzy będą prowadzili głosowanie przy wykorzystaniu urny pomocniczej, wydaje za pokwitowaniem spis wyborców, odpowiednią liczbę kart do głosowania oraz roboczy wykaz pacjentów szpitala lub pensjonariuszy zakładu pomocy społecznej umożliwiający sprawne dotarcie do uprawnionych, którzy wyrazili wolę głosowania w pomieszczeniu, w którym przebywają; następnie komisja sprawdza, czy urna pomocnicza jest pusta, i pieczętuje ją. Komisja jest obowiązana dotrzeć z urną do każdego wyborcy, który wyraził wolę skorzystania z tej formy udziału w głosowaniu, a także umożliwić głosowanie innym wyborcom;
- 6) **głosowanie poza lokalem wyborczym może prowadzić co najmniej dwóch członków komisji przez nią wyznaczonych, zgłoszonych przez różne komitety wyborcze;** członkom komisji mogą towarzyszyć mężowie zaufania;



- 7) wyborca po otrzymaniu kart do głosowania kwituje ich odbiór podpisem w spisie, a członek komisji w rubryce spisu „Uwagi” umieszcza dopisek „UP 21.XI.” lub — w przypadku ponownego głosowania w wyborach wójta — „UP 5.XII.”, w celu późniejszego rozliczenia kart do głosowania; ponadto w m.st. Warszawie przy wydawaniu karty w wyborach do rady dzielnicy należy pamiętać o obowiązku wskazanym w punkcie 25; **podczas głosowania należy dbać o to, aby zachowana była tajność głosowania;**
- 8) po zakończeniu głosowania poza lokalem komisji członkowie komisji rozliczają się protokolarnie z liczby otrzymanych wcześniej kart do głosowania (uwzględniając ich liczbę wymienioną w pokwitowaniu oraz liczbę dopisków „UP 21.XI.” lub — w przypadku ponownego głosowania — „UP 5.XII.”, a w przypadku m.st. Warszawy również dopisków „dzielnica”), zwracają niewykorzystane karty do głosowania i pieczętują wlot urny pomocniczej; zapieczętowaną urnę oddaje się pod dozór przewodniczącemu komisji;
- 9) otwarcia urny pomocniczej komisja dokonuje po zakończeniu głosowania w obwodzie, przed otwarciem urny zasadniczej; po otwarciu urny pomocniczej komisja sprawdza, czy liczba kart wyjętych z urny pomocniczej odpowiada liczbie osób, które głosowały przy wykorzystaniu urny pomocniczej. Jeżeli komisja nie stwierdzi rozbieżności, karty wyjęte z urny pomocniczej włącza się do obliczeń wyników głosowania dokonywanych dla całego obwodu; w przypadku stwierdzenia różnicy należy wyjaśnić jej przyczynę i omówić **w punkcie 13 protokołów głosowania** w wyborach do rad i **w punkcie 11 protokołu głosowania** w wyborach wójta lub w formie załącznika do protokołów;
- 10) w aktach komisji pozostają: roboczy wykaz wyborców, którzy zamierzali głosować przy użyciu urny pomocniczej, uchwała komisji o przerwie w głosowaniu, pokwitowanie kart do głosowania, protokół rozliczenia kart do głosowania, a także protokół sprawdzenia, czy pieczęcie urny zasadniczej na wlocie zapieczętowanym na czas przerwy nie zostały naruszone.

### **Ponowne głosowanie w wyborach wójta**

60. **Ponowne głosowanie** w wyborach wójta odbywa się 14. dnia po pierwszym głosowaniu, jeżeli w pierwszym głosowaniu żaden z kandydatów nie uzyskał więcej niż połowę ważnie oddanych głosów, **tj. w dniu 5 grudnia 2010 r.**

61. Ponowne głosowanie przeprowadza i ustala jego wyniki w obwodzie ta sama obwodowa komisja wyborcza, która przeprowadziła głosowanie w dniu 21 listopada 2010 r.

62. Zadania obwodowej komisji wyborczej w zakresie przygotowania i przeprowadzenia ponownego głosowania są takie same, jak te, związane z przeprowadzeniem głosowania w dniu 21 listopada 2010 r.

63. Podczas wszystkich czynności komisji w dniu ponownego głosowania w lokalu wyborczym mogą przebywać **wyłącznie mężowie zaufania wyznaczeni**

**przez pełnomocników wyborczych komitetów wyborczych, które zgłosiły kandydatów uczestniczących w ponownym głosowaniu.** Mężowie zaufania mogą legitymować się upoważnieniami dotyczącymi wyborów przeprowadzanych w dniu pierwszego głosowania. Pełnomocnicy wyborczy, jeżeli zajdzie taka potrzeba, mogą wyznaczyć do pełnienia funkcji męża zaufania nową osobę. Obowiązuje jednak zasada, że każdego kandydata uczestniczącego w ponownym głosowaniu może reprezentować tylko jeden mąż zaufania.

64. Głosowanie ponowne przeprowadza się na podstawie tych samych spisów wyborców podlegających aktualizacji, polegającej w szczególności na umieszczeniu w spisie osób, które najpóźniej w dniu ponownego głosowania ukończą 18 lat.

Komisja otrzyma zaktualizowany egzemplarz spisu, który w pierwszym głosowaniu, w dniu 21 listopada 2010 r., był przechowywany w urzędzie gminy.

**Obwodowa komisja wyborcza dopisuje do spisu wyborców** w dniu ponownego głosowania **wyłącznie** osoby wskazane w punkcie 23, w sposób omówiony w tym punkcie.

65. Wraz ze spisem wyborców komisja otrzyma aktualną listę wyborców, którzy udzielili pełnomocnictwa do głosowania. Na podstawie tej listy komisja dopuści do głosowania osoby posiadające pełnomocnictwo do głosowania, które głosując w pierwszym głosowaniu, oddały komisji akt pełnomocnictwa.

Komisja dopuści również do głosowania pełnomocników, którzy w dniu ponownego głosowania przedstawią akty pełnomocnictwa. **Przed dopuszczeniem pełnomocnika do głosowania komisja — uwzględniając powyższe zalecenia — wykona czynności wskazane w punkcie 26 wytycznych.**

66. Otrzymując kartę do głosowania w ponownym głosowaniu, każdy wyborca kwituje jej odbiór własnoręcznym podpisem w spisie wyborców w rubryce przeznaczonej na „Potwierdzenie odbioru karty do głosowania w dniu 05.12.2010 r.”.

67. Tryb ustalenia wyników ponownego głosowania w obwodzie i sporządzania protokołu jest analogiczny do ustalania wyniku pierwszego głosowania w dniu 21 listopada 2010 r., z tym że komisja sporządza protokół zgodnie ze wzorem właściwym dla głosowania ponownego, ustalonym przez Państwową Komisję Wyborczą uchwałą, o której mowa w punkcie 50.

68. Niezwłocznie po sporządzeniu protokołu **komisja podaje do wiadomości wyborców ustalone wyniki ponownego głosowania w obwodzie** przez wywieszenie protokołu głosowania w widocznym miejscu.

69. Protokół ponownego głosowania w obwodzie przewodniczący komisji dostarcza gminnej komisji wyborczej w zapieczętowanej i opisanej kopercie. Materiały i dokumenty z przeprowadzonego głosowania komisja pakuje, pieczętuje i przekazuje wraz z pieczęcią wójtowi gminy (burmistrzowi, prezydentowi miasta) jako depozyt.